

מלאכה כלל, ואינו דומה לשאר מלאכות שאסורות מהתורה ב'פסיק רישיה'. עפ"י מגיד משנה בדעת הרמב"ם שבת יב, א. עוד בדעת הרמב"ם ובבאור הסוגיא, ע"ש בלחם משנה ובשער המלך באריכות; מאור ישראל שבת מא; שו"ת דובב מירשים ח"ב ל; אור לציון ח"א כה. דוגמאות נוספות לכיו"ב, מלאכות שמטרתן וכוונתן מגדירה את שמן – ע' במובא בשבת קיז. קלג. קמ. קמה.].

ורבנו חננאל מפרש, צירוף זה מדרבנן הוא שאסור, הואיל והיא מלאכה שאינה צריכה לגופה. ואם תאמר, הלא רבי יהודה עצמו מחייב על מלאכה שא"צ לגופה? יש לומר שכשאינו מתכוין ולא ניחא ליה אינו אסור אלא מדרבנן, וכאן אין לו לכהן שום ניהותא בצירוף העשית שאינה שלו, הלכך התיירו במקדש. וכן מפרש הר"ד. ואילו בתוס' ישנים צדדו לאסור בזה. וראה פירוש נוסף בסוגיא, בחדושי הנצי"ב. וע"ע חזון איש או"ח ג, ז; בית ישי סוס"י יא.

'בשר ערלתו אפילו במקום שיש שם בהרת יקוץ. דברי רבי יאשיה. והוינן בה קרא למה ליי? ואמר אביי לרבי יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור'. לאמיתו של דבר גם לרבי שמעון יש לאסור [מהתורה] כי מודה ב'פסיק רישיה ולא ימות' שאסור הגם שאינו מתכוין לקציצת בהרת. אלא שבתחילה אביי לא סבר שמודה רבי שמעון בפסיק רישיה (עפ"י שבת קלג).
על מה שמבואר בגמרא שקציצת הבהרת בשביל המילה 'דבר שאינו מתכוין' הוא – ע' באריכות בשבת קלג.

דף לה

'מאי פרוה – אמר רב יוסף: אמגושא'. יש מפרשים שאותו מכשף בנה לשכה זו על ידי כישוף (כן מובא בפירוש רבי עובדיה מברטנורא מדות ה, ג). ובתוס' יום טוב תמה על כך שיקיימו בקודש בנין הנעשה על ידי כישוף. ופרש בתפארת ישראל שאין הכוונה לכישוף ממש אלא בנאה באומנות נפלאה, להעלות את המים בתוך עובי הכתלים ללא הכר הצינורות, עד שנראה הדבר בעיני הבריות כאילו העלה לשם את המים בכישוף. וכתב המאירי שאותו מכשף היה מישראל [שהנכרים אינם בונים דבר במקדש שנאמר לא לכם ולנו לבנות בית אלקינו] ושב בתשובה.
ע"ע לעיל יט.

(ע"ב) 'מאי לאו אחרים חשובין מהן' – בדומה לבגדי זהב שלובש כאשר יוצא מבית קדש הקדשים, החשובים מבגדי לבן שפושט, כן יהיו כל שינויי בגדים של אותו יום למעליותא (תורא"ש, תו"י. וע"ע במרומי שדה).

'כהן שעשתה לו אמו כתונת, לובשה ועובד בה עבודת יחיד ובלבד שימסרנה לציבור. פשיטא...'
ואם תאמר כיון שמוסרה לציבור מה טעם לחלק בין עבודת ציבור לעבודת יחיד?
אכן משמע מדברי הרמב"ם (כלי המקדש ה, ח) שמצד הדין אפשר לעבוד בבגדי יחיד גם בעבודת ציבור, ומה שאמרו 'עובד בה עבודת יחיד' היינו משום שהציבור מקפיד שלא יעבוד הכהן אלא בבגדים הבאים משקלי הציבור (עפ"י לקוטי הלכות [ועיקר הסברה מובאת במשנה-למלך ועוד]. והמשנה-למלך כתב שהרמב"ם פסק עפ"י סוגיות אחרות דלא כסוגיתנו, ולדבריו אפשר לעבוד כל העבודות בבגדי יחיד שמסרם לציבור. וכעין זה במרומי שדה).

ולפי זה מובן מה ששנינו במשנה שאם רצה להוסיף משלו – מוסיף. וכתבו הרמב"ם (בפירוש המשנה) והרב מברטנורא שצריך למסור יפה לציבור – והלא בעבודת ציבור לא התירו להשתמש בשל יחיד הגם שמוסר לציבור? אך לפי האמור מה שלא התירו אינו מפני החשש שמא לא מסרם יפה אלא משום שהציבור חפץ שיעבוד הכהן בכגדים הבאים משקליהם. ואם כן אין כל הקפדה אם יוסיף משלו (עפ"י שער המלך שקלים ד,ו).

והעיר בשער המלך שם שלולא דברי הרמב"ם והרע"ב היה אפשר לומר שאין צורך במסירה לציבור באותה התוספת מאחר ועיקר הבגד בא מהציבור ואין לחוש למה שמוסיף משלו. וכתב שיש לשמוע כן מדברי רש"י (ד"ה ובלבד) שמכך שלא שנו 'בלבד שימסור...' משמע שאין צריך.

ובחזון-איש (קכו,כד) כתב להסתפק בדבר, האם כשמוסיף משלו צריך מסירה לציבור.

'אמרו עליו על רבי ישמעאל בן פאבי שעשתה לו אמו כתונת של מאה מנה ולובשה ועובד בה עבודת יחיד ומוסרה לציבור'. צריך לומר שהוסיף גם על בגדי שחרית, שהרי צריכים שיהיו גאים יותר משל ערבית (חזון איש קכו,כד. ודוחק לומר שכאשר מוסיף משלו יכול לפאר בגדי ערב יותר משל שחרית. 'זבח תודה'). ויש סוברים שאין מדובר כאן אלא בשאר ימות השנה, ו'עבודת יחיד' היינו עבודת קרבנות של יחידים (עפ"י זבח תודה. והביא גם מהמאירי שפירש כן).

'עני ועשיר ורשע באין לדין, לעני אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה...' – שאין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה (ראשונים).

ראה עוד בהרחבה בשיחות מוסר להגר"ח שמואלביץ, ג תשל"ב.

'אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיך, חציו היה נותן לשומר בית המדרש וחציו לפרנסתו...' –

'הנה מוכח מזה דאפילו מי שהוא עני ביותר גם כן חייב לקבוע עתים לתורה. ועוד מוכח מזה דהאדם שאינו יכול ללמוד בעצמו ומוכרח לשכור איזה מלמד לזה והוא איש עני שמוכרח להרויח ממלאכה שעושה בשל אחרים – אף על פי כן צריך לצמצם משכירותו ולחיות בצמצום רב ולשכור אחד שילמדהו תורת ד'.

ואינו דומה להא דאמרינן המבזבו אל יבזבו יותר מחומש – זהו רק לענין צדקה אבל לא לענין תורה שהוא מחויב לידע אותה והיא חייו לנצח, וכל שכן שאינו רשאי לפזר נכסיו על מותרות ויחסר לו על ידי זה ידיעת התורה' (מתוך לקוטי הלכות לבעל החפץ-חיים).

'בכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיך'. ה'טרפעיך' הוא חצי דינר, שלש מעות כסף (כתובות ד.ס).

יתכן שזהו הטעם לכך שהמורדת על בעלה פוחתים לה מכתובתה שבעה טרפעיך בשבת לדברי רבי יהודה (משנה שם סג.) – שזהו שיעור שכר ממוצע של העני, טרפעיך ליום.

'מצאוהו עבדיו ועשו בו אנגריא, אמר להן בבקשה מכם הניחוני ואלך ללמוד תורה. אמרו לו חיי רבי אלעזר בן חרסום שאין מניחין אותך...' – ולא אמר להם כי זה הוא – שלא רצה ליהנות מכבוד התורה (מכתב מאלהו ח"א עמ' 87). ומהרש"א פירש לפי שלא היו מאמינים לו שהרי מעולם לא ראוהו, ומפני ביטול תורה לא רצה להתעכב עד שיוודע הדבר.

'להיות עמה לעולם הבא'. 'עולם הבא' בכל מקום ענינו מקום קבלת שכר ולא עונש. ובאמת יוסף נשא בתה ומהם יצא שבט בישראל ומשיח בן יוסף, והוא ראה זאת ברוח הקדש שיצא לו ממנה שושלת גדולה כזו רק לא רצה להיות עמה אפילו לעולם הבא, שאין לאדם להתחבר עם רשעים כלל, אפילו לעשות מצוה (עפ"י צדקת הצדיק מת. וע"ע ישראל קדושים עמ' 126; מי השלוח ח"ב ויקרא ד"ה אדם). יצוין שבשאלות (ברכה) הגרסה 'להיות עמה' – יום הדין.

י"כך היה אומר: אנה השם עויתי פשעתי חטאתי לפניך... אנה השם כבר נא...' כאשר מתאר התנא את תפילתו של כהן גדול, נוקט 'אנה השם'. וכן גם אנו אומרים בסדר העבודה – מפני שזהו סיפור דברים. ואולם כשמוכירים 'לפני ה' תטהרו' שאמר הכהן אנו מבטאים שם אדנות, אם כי גם אמירה זו היא תאור דברי הכהן – מפני שהוא פסוק מהתורה [וכן בברכת המאורות אנו מתארים שבה המלאכים שאומרים 'קדוש קדוש קדוש ה'...'] ומבטאים שם אדנות, הגם שאינו אלא שבת – מפני שהוא פסוק]. ומאידך כשאומרים את תפילת הכהן הגדול 'הי רצון מלפניך ה' שתהא השנה הזאת...'. – אנו מבטאים שם אדנות [והב"ח כתב שראוי לומר גם כאן 'השם', אך אין המנהג כן]; – יש לפרש, הואיל ובידוי היה הכהן מבטא את שם המפורש לכך אנו אומרים 'השם' ואין מבטאים אדנות, להורות שהכהן הגדול לא הזכיר אדנות אלא שם הויה, ואולם בתפילה שהיה מתפלל אחר כך היה אומר הכהן שם אדנות לכן גם אנו אומרים כמו שאמר הוא, ואין לחוש לשם שמים לבטלה מפני שבאמירתנו אנו מתעוררים ומתפללים ומכוונים למה שאנו צריכים עת. [תדע, שהרי אנו כוללים בתפילה זו 'שתעלנו בשמחה לארצנו' – והלא הכהן הגדול לא אמר זאת כי ישב בארץ ישראל, אלא שאנו מכניסים מלים אלו כפי הנצרך לנו] (עפ"י ט"ז או"ח תרכ"א סק"ב).

כבר כתבו רבנו יהונתן ורבנו בחיי (כד הקמח 'כפורים') שלכך התנא מכנה כאן 'השם' – מפני שהכהן היה קורא כמכתבו בשם המפורש. וע' גם בפירושו רבנו אליקים ותו"ט.

ואף על פי שלהלן (לט.) שנה התנא 'לה' חטאת' ולא שנה 'להשם' – לכאורה יש לומר שכאן הקפיד יותר לצטט לשונו של הכהן משום שאמר 'וכך היה אומר' משמע בדיוק, ואילו שם לא ציטט לשונו בדיוק. גם יתכן משום תוספת ה'ל' שהוצרך להוסיף שם, וביטויה משתנה בין השם של קריאה לשם של כתיבה (עפ"י אמת ליעקב).

ועוד נראה, לפי מה שכתב רבנו אליקים שמשמת שמעון הצדיק ולא הזכירו שם המפורש היה הכהן אומר 'אנה בשם', נראה שזהו דוקא ובידויים אבל בעליית הגורל היה קורא שם ה' ממש כפי שהיה כתוב בגורל עצמו שאינו אלא כמכריו בקול את הכתוב בגורל, ואף משמת שמעון הצדיק היה אומר באדנות – לכך לא אמר התנא 'לשם' אלא 'לה'. וכך נראה מנוסח סדר העבודה שלנו, שבידויים אומרים 'השם' / בשם' – כפי שהיה הכהן אומר לאחר פטירת שמעון הצדיק – ואילו בהגולה אנו אומרים 'לה' חטאת'. וכבר נחלקו האחרונים אם יש לומר כן או 'לשם חטאת' (ע' מג"א וט"ז וש"ע הגר"ז שם). יש מהקדמונים שנהגו לומר 'לפני השם תטהרו' [לא כמנהגנו 'לפני ה'"] – כי גם בזה היה הכהן מזכיר את השם המפורש (ע' להלן לט: ובתוס' ישנים שם בד"ה עשר), לכך אומרים 'השם' ללא הזכרת שם בן ארבע אותיות, להורות שבשם המפורש היה אומר כן (כן דעת רב סעדיה גאון ועוד – מובא בספר מאה שערים לר"צ גאות הלכות יוהכ"פ ובשו"ת הריב"ש ריש; כד הקמח 'כפורים').

ויש דעה הסוברת כשאומר הכהן 'אנה ה' חטאתי...', לא היה מזכיר בשם המפורש אלא בכינויו, וכשהיה מתפלל 'אנה ה' כבר נא...'. – אז היה מזכיר שם המפורש. ולכן נוהגים החזונים לומר כאן 'אנה בשם' – כלומר בשם המפורש (כן כתב מהר"ל – יוהכ"פ יז. וכ"ה במטה משה תתעו).

ובמקור חיים (תרכ"ד) הקשה על כך שהרי אמרו (להלן לט:): עשר פעמים מזכיר הכהן הגדול את השם המפורש, שלש בכל וידוי.

ומכל מקום אמרו בירושלמי (ב,ו) שבפעם הראשונה אומר 'אנא השם חטאתי...' ובשניה 'אנא בשם כפר נא...' וי"מ (ע' תוי"ט ו,ב) מפני שהראשונה היא קריאה להשי"ת כדי להתוודות לפניו ובשניה הכוונה לומר שבשם הזה יכפר, ולעולם י"ל ששניהם בשם המפורש.

דף לו

טעמים וענינים בדין 'צפון' לעבודת קדשי קדשים

'על ירך המזבח צפונה – ודרשו רז"ל: רוח צפונית אינה מטובבה. וכסא של שלש רגלים אינו עומד ויצטרך רגל רביעי, ולכך הקרבנות רגל העולם, וכן הכתוב אומר (תהלים מח) **הר ציון ירכתי צפון...**

ובפרקי ר' אליעזר: ארבע רוחות נבראו בעולם, מזרח – שמשם האור יוצא לעולם, דרום – שמשם טללי ברכה וגשמי ברכה יוצאין לעולם, מערב – שמשם אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום וגשמים יוצאין לעולם, צפון – שמשם החשך יוצא לעולם. ורוח צפון בראו ולא גמרו, אמר הקב"ה כל מי שיאמר אני אלוה יבא ויגמור הפנה הזאת' (רבנו בחיי ויקרא א,יא).

'במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת – תלה הכתוב חטאת לשחיטת צפון בעולה, כאילו היה עיקר צפון לעולה, ולמה?

ונראה על פי מה ששמעתי מכ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה טעם שחיטת צפון בעולה, כי עולה באה על הרהור הלב שהוא במצפון, על כן מקומו בצפון שנגזר שם צפון מפני שהוא במצפון מהחמה כמו שכתב האבן-עזרא. עכת"ד.

אך לפי זה יש להבין מדוע חטאת טעונה צפון, כי חטאת באה על מעשה עבירה נגלית בלי מחשבה לחטא, היפוך העולה?

ונראה על פי שכתבנו במקום אחר שענין השוגג שהזדמן לאיש ישראלי לעבור עליו בלי דעת הוא מחמת שבודאי מכבר השתוקק לאותו דבר, אף שהיה זהיר מלעשותו מחמת ציווי הש"י, מ"מ מאחר שהשתוקק לזה הרי יש לו חיבור לזה הדבר ועל כן מזדמן אליו הדבר הזה לעבור עליו בשוגג, והכפרה היא על מה שהשתוקק אליו כבר, ואם כן שוב הכפרה על שורש החטא שהביאו לזה והיא המחשבה, על כן טעונה גם כן צפון. וזה שתלויה בעולה – להורות כי החטאת נמי הכפרה על הרהור הלב כמו עולה.

האומנם כי לכאורה יקשה על הנחה זו מהא דאיתא בתורת-כהנים (סוף פ' קדושים), לא יאמר אדם אי אפשר לאכול בשר חזיר אלא אפשרי ואבי שבשמים גזר עלי. וידוע דעת הרמב"ם שיצא לחלוק בין העבירות השכליות להשמיעיות. ולדידי הפירוש על פי דברי האבן-עזרא בלאו ד'לא תחמד' שרבים תמדהו איך אפשר שאדם לא יחמוד לדבר יפה ונחמד לעיניו. ונתן משל לזה שהוא כמו שלא יתאוה האיש להיות לו כנפים לעוף למעלה, כי לדבר הנמנע לא יתאוה לו הטבע – ככה צריך איש הישראלי לידע שכל דבר שלא ניתן לו מן השמים לא שייך אליו כלל, כמו כנפים לאיש, ולא יכול לקחתו בתחבולותיו, והוא נמנע ממנו על כן לא יתאוה לו כלל. ודפח"ח. ואף אנו נאמר שכל שכן דבר שאסרה תורה היא עוד יותר נמנע מפחמין לאכילה. ומה שאמרו ז"ל